

RÉGI MAGYÁR MEGFIGYELÉSEK.

268. *Kemény telek.* 1662. Felette hideg, havas tél, de tsak Jan. 8-kaig tartott. Gyönyösy István, Kemény János életében azt írja: Rettenetesjegek, és olly áradás volt Tiszán, Dunán ritka párja. (Hasznos Mulatságok. 1822. Első féleszt. 268. l.)

1675-re Forduló kegyetlen hideg, havas tél lett, Danczkánál keresztül fagyott a' tenger. (U. o. 268. l.)

1683-ra Forduló hasonló hideg 's tartós tél, 1682. Octob. el kezdődött 's következett Martius utólljáig tartott, a' Dunának szörnű jeges áradása lett. (U. o. 268. l.)

1695 havas hideg tél, a' nyara is ollyan, hogy nyárnak se lehet mondani. Juniusban a' nagy hidegek több napokig tartván, mind mezőben, mind szőlőben nagy károkat tettek. (U. o. 269. l.)

1699re Fördülő olly hideg, hogy 1699. Januáriusba Karlovicznál midőn a' Törökökkel megköttenék a' békekesség, az Uraságoknak sok tselédjei megfagytak. (U. o. 269. l.)

1738-ra forduló egy a leghavasabb telek közül; a' sertések az erdőn a hó alatt jártak a' makkot felszedni; szintén ollyan lyukaik voltak a hó alatt, mint az egereknek szokott lenni: a nagy szarvas marhák, orraikat feltartották, hogy a nagy hóba meg ne füljanak. Martius 5-kén Drinápolynál a Dunát még jégen járták, noha előtte Február olly sáros volt, hogy a ló hasig járt benne. Az éjszaki országokban egy volt ez a leghidegebb telek közül; de hozzánk 1740-re érkezett el ez a hideg. (Pap István feljegyzései. Közölve van a Hasznos Mulatságok 1822 évf. Első félesztendő. 389. l.)

1763. A tél eleje hideg, a közepe lágy meleg, falukon mezítláb jártak; de Mártius 11-kétől Aprilis 16-ig olly hidegre fordult, hogy ember, barom megfagzott, és a térden fellyül ért havak tetején terhes szekerek járhattak. (U. o. 394. l.)

1795-re forduló egy a leghavasabb és zivatarosabb tél; a ház falainál magasabb volt a hó, és sok helyeken a keményen jártak ki s be a' lakosok. Ezen télen volt ama Sz. Pál napi zivatar, melly örök emlékezetet érdemel. Aratás után minden olly bőven lett, hogy a legszegényebb is elfelejtette minden kiállott inségeit. (U. o. 404. l.)

1715-ki Jan. 1-ső s 4-ik napjain nagy menykő hullások voltak; de 1716-ra forduló havas, és igen hideg tél, már 1715-ki December 20-kán a Belt Tenger be volt fagyva, a' Karátsony iszonyú hideg; a' nyara is igen hideg, szeles. (U. o. 387. l.)

Az 1719-re forduló igen havas és hideg tél, utánna olly bő esztendő, hogy a' föld Népe be nem bírta a sok gabonát takarítani, hanem a mezőkben rakván össze, ott 1720-ban az egerek és hörsökök sokasága emésztette meg. (U. o. 387. l.)

1819. Trentsin Vármegeyéből jelentik, hogy az idén ottan olly keményen kezdődött a tél, hogy a' patakok fenéig megfagytak, sőt a' kutak is alig adtak vizet. Ezen fogyatkozásból két igen alkalmatlan szükség következett, tudni illik: 1) a' baromnak messziről kellett vizet hordani. 2) Azon emberek, kik jókor be nem örlettek, a lisztben is nagy fogyatkozást szenvedtek.

A Tisza körül, a mit egyébkor nem tapasztaltak, az idén Decemberben igen sok farkas jelengette magát úgy, hogy egy tsoportban hatot hetet is lehetett látni: a' mi nem kevés nyughatatlanságot okozott több helységekben. (Hasznos Mulatságok 1819. Első félesztendő. 54. l.)

269. *Különös telek.* 1117. lágy tél, úgy hogy Februárius elején olly iszonyú égtsattogások voltak, mint nyáron. (Pap István históriai feljegyzései. Közölve van a Hasznos Mulatságok 1822. évf. 170. l.)

1142-ben az igen meleg száraz telet, kimondhatatlan szárazság követte Magyar Országban, mely olly éhséget szerze, hogy sok ember meghala az éhség miatt. (U. o. 170. l.)

1182. olly igen lágy tél volt, hogy a gyümöls fák Febr. 2-kán már rakvák voltak gyümölsel. (U. o. 170. l.)

1186. ismét olly lágy tél, hogy Januáriusban már a fák virágoztak, Februáriusban a' madarak tojtak, és az almák akkorrára megnőtték; mint egy egy dió. (U. o. 170. l.)

1287 igen lágy tél; 1289. még lágyabb, mert Straszburgnál a fák levelei le se hullottak; Karátsonkor és Vizkeresztkor a' falusi Leányok búza-virágból, violá-

ból s más virágokból koszorúkat tsináltak. Januáriusban már a fák virágoztak, a' madarak tojtak, Februáriusban a szőlő növények már nagyok voltak, és érett epreket lehetett szedni; Áprilisbe a' szőlő virágozott. Az aratás igen bő lett. (U. o. 171. l.)

1332. olly lágý tél vólt, hogy Vizkeresztkor is szántottak a Magyarok. (U. o. 193. l.)

1364. a legszárazabb tél, és nyár. Olly szűk esztendő lett belőle, hogy a föld népe majd mind éhel halásra jutott. (U. o. 194. l.)

1420—21—22. a' leglágýabb telek, és a világon legszárazabb és forróbb nyarak, jó és sok bor lett. 1421-ben a fák Már-tiusban, a szőlők Áprilisben virágoztak, Áprilisben érett tseresznyét, Májusban érett szőlőt lehetett találni, Sz. Iván napjára (Jun. 24.) mindenütt tökéletesen megérték a szőlők. (U. o. 195. l.)

1424. ismét olly lágý tél lett, hogy Karátsonkor és Vizkeresztkor elég virágot lehetett szedni. (U. o. 195. l.)

1530 felette lágý tél, ollyan az 1538-iki is, úgy hogy a virágok is kinyitlakt. (U. o. 217. l.)

1540-re forduló tél igen lágý, mellyet olly igen heves száraz nyár követett, hogy erdők, baglyák s házak felgyúltak; a' folyó vizek folyásoktól megszűntek, és sok helyeken árkaikat is felszántották s bevetették. Ezek közül való nevezetesen a Rajna is. Beyreuth körül drágább volt a víz a bornál. Magyarországon is olly nagy volt a szárazság, hogy a takarmány nem léte miatt 14 darab marhát is meglehetett 10 forinton venni. (U. o. 218. l.)

1586—87 felette lágý telek. a gabonák Hűsvétra már kalászt hánytak, és virágoztak, a nyár igen forró lett, úgy hogy sok házak felgyulladtak. Sopron tájékán igen sok bor. (U. o. 219. l.)

1591. lágý tél, Decemberben éjszak felé igen sok égi tsudák (talán tsak aurora borealis) láttattak.

1617—18. Ismét lágý telek úgy hogy 1617-ki Januariusban a fák virágoztak, a patsirták tojtak, a' fülemilék énekeltek; de 1618-ki tavasszal először a zöld hideg, azután a ragya, később a jégesők úgy el rontották a Gyöngyösi szőlőket, hogy egy szem se termett. (U. o. 266. l.)

1620. Igen lágý tél, koránti tavasz, meleg Martius, úgy hogy a méhek már készen voltak a rajzással; forró nyár, igen jó borok, úgy hogy a hírért még 1811-ben is tartottak ezen esztendei termésből a Hamburgi nagy hordókban. (U. o. 266. l.)

1721 lágý tél, 1722 még lágýabb; az éjszakai Tartományokban is olly meleg idők jártak, hogy Januáriusban a szobákat nem kellett fűteni, Februáriusban mind a gyümölcs fák, mind a növények virágoztak.

Ráczevi városa Jegyző könyve így írja le ezen telet: olly gyönyörűséges idő járt e télen, hogy az egész telet nem télnék, hanem valóságos nyárnak lehetett mondani; ingyen se látott az ember semmi jeget a' Dunán, se havat, se szeleket. Igen bő esztendő lett utánna, a legszebb Tiszta búza pesti méreje 75 pénz; kétszeres 30 pénz; árpa 15 pénz lett. Julius 13-kán már tőpödt szőlőket lehetett találni. (U. o. 388. l.)

1759 egész tél olly meleg és száraz volt, mint nyáron. Január. Febr. egy ingbe lehetett járni. Febr. 12-kén már a legyek szélére röpödtek, a' Szilvásokban Szent György nap előtt két héttel lekaszálták a fűvet, a fák szint' olly levelesek voltak, valamint nyáron; a Kanikulai meleg szinte megölte az embert, a szárazság olly nagy, hogy tavak, kútak, folyók kiszáradtak. (U. o. 393. l.)

1767—68 lágý telek, száraz nyarak. Mégis különös, hogy 1767-ki május 1—4-ik napjain 2, 3, arasznyi hó esett, a leveles élőfák gallyait letördelte. Junius olly árvizes, hogy a Tisza réjtjét nem lehetett megkaszálni. (U. o. 395. l.)

1776 nem igen kemény tél, de az 1777-ki még lágýabb, legnevezetesebb arról, hogy ősszel a Duna úgy elapadt, hogy által lehetett gázolni. (U. o. 396. l.)

1778-ra forduló lágý, esős, sáros tél. Ezen a télen egy hétig való hidegnél és hónál több nem volt. Január. 22-kén nagy villámlások, tsattogások, Pál napkor a gyermekek a vízben fürödtek, és oly meleg járt, mint egyébkor Májusban. Febr. 8-kán az álló vizek befagytak úgy, hogy nádat lehetett vágni 5 nap, Mátyás napkor a bibiczeknek anyányi csirkéik voltak, a' Spárga annyira meg nőtt, hogy enni lehetett. Mart. 2-kán virágozott a tseresznye fa, Áprilisben a sárga-répa már ollyan nagy volt, hogy piacra lehetett hordani. Április 24-ke körül a kertekben s szilvásokban kaszáltak, Május elején érett tseresznyét lehetett enni. Ámbár ezek mind így folytak is, de Matius 25—27 napjain ember magosságni havak estek, és olly fergeteges szélvész lett, hogy a leg-erősebb bikák is megfagytak. (U. o. 396—397. l.)

1788-ra forduló igen lágý tél. — 1787-ki Nov. 27-kén megfagytak ugyan az álló vizek úgy, hogy nádat lehetett vágni, sőt Nov. 30-kán a Sajó is úgy által fagyott, hogy az embert is fenn bírta: de December 14-kén még a föld fagya s mindenütt ki ment. 1788 Febr. 5-kén ismét befagytak a vizek, de 28-kán újra minden jég el veszett. A legnagyobb hideg ezen a' télen: Miskoltzón 3°, Po'sonyban 5° volt, Egész Januáriusban szántottak, és a' fák levelezni kezdettek, Febr. a' mezők virágoztak, Márt. 29-kén

pedig a' Mondola, Baraczk fák virágosok voltak, a szöllő növények olly nagyok, hogy a gerezdek is meglátszanának rajtuk. (U. o. 398. l.)

1791-re forduló is lágy tél. A' tél eleje volt valamennyire hideg, nevezetesen Sept. 28, 29 már olly hideg volt, hogy 2 ujnyi jég tsapok függöttek, de utánna állandóan jó idők. Ezen egész télen soha egy napnál tovább se a hó, se a fagy a földön nem tartott. Egész télen mindég lehetett szántani, és mindenféle mezei munkát tenni; soha se kellett fűtteni. Decemb. Januariusba elég vad salátát, szekfűgombát, ibolyákat hordtak a mezőről. Legnagyobb hidege a télnek 1790 Nov. 18-kán volt, de akkor is Miskolczon tsak 1°, másutt 2° hideget mutatott a Hévmérő. A termés igen bő lett, a' Búzának köblét 45 krajczáron meglehetett venni. De őszre olly hidegre fordúlt az idő, hogy Sept. 24-kén már mindenütt fűtteni kellett a szobákat. Octob. 20-kán befogott a derék tél sok essővel és hóval, s úgy megfagyott még ezen hónap utólján, hogy a terhes szekereket mindenütt fel bírta. November 1-ső napján már mind Német mind Magyar országban 1 lábnyinál magasabb hó feküdt a földön. Nov. 9, 10. olly tsikorgó hideg, a marha reszketett mikor ivott. A' szöllők mind a tőkére fagytak, a Pesti hidat a jég elhordta. Nov. 12-kén jó időre vált, és 18-kától fogva végig olly jó idők jártak, mint nyáron. A malmokat újra beköztették, a tsordákat újra kiverték, a nyomtatáshoz, szántáshoz és szürethez újra hozzá kezdettek. Nov. 19, valamint Dec. 28-kán nagy égzengések lőnek. (U. o. 402. l.)

1792-ki tél eleje 1791 Novemberbe hideg, az utólja is Febr. 22-ke után hideg, de a Duna által nem fagyott, noha zajlott. A tél közepe olly meleg, hogy Febr. 19. a bodzafák már olly levelesek voltak, hogy árnyékot tartottak, sőt az eperfának is olly nagy levelei voltak, mint egy ezüst garasos. Febr. 21—23. térdig érő hó esett, a Szepességben pedig 1 ölnyi magos. Másodszor Május 25-kén fakadtak ki a fák. September eleje olly meleg, és olly égttsattogások, menykőhullások, hogy ezekhez hasonlót nem említett a Kronika; kivált Sept. 2, 7, 8, 20-ik napjain mintha számtalan ágyúk durrogtak volna; és egy-egy fontos jegek estek, mellyek 5—6 nap mulva se olvadtak el. Az ősz igen essős sáros, melly miatt sem nem nyomtathattak, sem nem szánthattak. (U. o. 403. l.)

1794. mind a' tél mind a' nyár örök emlékezetre méltó. Egész télen se hó, se esső, se fenn bíró fagy nem volt. 1793-ki October, Nov. már olly szárazak, hogy sok helyeken őszit se vethettek; a' kútak kiszáradtak, sőt a folyók is, annyira, hogy örölni nem lehetett. A' Tisza úgy el száradt, hogy tsak térdig ért, és sok helyeken pénzen adták a vizet. A magyar Alföldön 1794-ben sem tavaszit, sem kukoriczát nem vethettek, a mezők úgy kiégttek, hogy egész nyáron szalmázní kellett a marhákat. Sem széna, sem semmiféle gabona nem lett, ember s barom majd mind el veszett. 1791—93-ban 3 márvás volt köble a' szép tiszta Búzának, 1794-ben, sőt 1795-ki aratásig 16—20 for. költ. Sok helyeken fűvet ettek az emberek, másutt kukoricza tsutkát törtek liszté s abból tsináltak pogácsákat. (U. o. 403—404. l.)

1796-ra forduló lágy tél, a Duna jeget nem látott. Januariusba olly meleg, hogy a méhek széltire jártak, legyek, szunyogok röpdöstek, a pókok hálókát szöttek. Febr. elején nálunk a som, mondola, és baraczk-fák virágosak voltak. Londonban pedig a fecskék sereggel jártak. (U. o. 404. l.)

1798. a' folyók semmi jeget nem láttak. Febr. elején már olly meleg volt, mint egyébkor nyáron, és a méhek jártak. Sz. György napra pedig második rajaikat is kiverték. Mártius 12-kén már a Fetskék előjöttek, és olly nagy menydörgések jártak, mint nyáron. (U. o. 404. l.)

270. Orosz Influenca. Az Orosz Influenca az Orvosok észrevételek szerint, minden 20-ik esztendőben hozzánk vissza tér. Ezen Nyavalya hurutos Hideglelésből áll, melly ugyan nem ragad el annyi lelket a világból, mint az említett Pestisek: de szint olly közönséges. Először 1742-ben vevék észre; 1762-ben vissza tért; úgy szinte 1782-ben; valamint 1802-ben; és az idén ú. m. 1822-ben minden Ispiták illyes Betegekkel vannak megrakva, melly az észrevételeket megvalósította. (Hasznos Mulatságok. 1822 Első félesztendő. Írta és kiadta Kultsar István. 32. sz. — 249. l.)

271. La Grippe. 1800-ban Orosz országból valamely Tavaszi nyavalya terjedett el hozzánk, mellyet La Grippe-nek neveznek. Ez Déli keletről Dél Nyugot felé költözött, s Német, Francia, Spanyol, Portugall országokon által menván, Amerikában is elterjedt. (U. o. 254. l.)

Közli: LENGYEL BÁLINT.